

UDK 37

ISSN 2545 – 4439

ISSN 1857 - 923X

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE

Vol. 41.2

Scientific Papers

KNOWLEDGE - CAPITAL OF THE FUTURE

EDUCATION

KIJ

Vol. 41

No. 2

pp. 293 - 472

Skopje 2020

KNOWLEDGE

INTERNATIONAL JOURNAL

**SCIENTIFIC PAPERS
VOL. 41.2**

August, 2020

**INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT
SKOPJE**

KNOWLEDGE
International Journal Scientific Papers Vol. 41.2

ADVISORY BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Cezar Birzea PhD, Veselin Videv PhD, Ivo Zupanovic, PhD, Savo Ashtalkoski PhD, Zivota Radosavljević PhD, Laste Spasovski PhD, Mersad Mujevic PhD, Milka Zdravkovska PhD, Drago Cvijanovic PhD, Predrag Trajković PhD, Lazar Stosic PhD, Krasimira Staneva PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Daniela Todorova PhD, Baki Koleci PhD, Lisen Bashkurti PhD, Zoran Srzentić PhD, Sinisa Opic PhD, Marija Kostic PhD

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

Editor in chief

Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE - International Journal Scientific Papers Vol. 41.2

ISSN 1857-923X (for e-version)

ISSN 2545 – 4439 (for printed version)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD, Skopje (N. Macedonia)

Vice presidents:

Prof. Robert Dimitrovski PhD, Institute of Knowledge Management, Skopje (N. Macedonia)

Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)

Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)

Prof. Mersad Mujevic PhD, Public Procurement Administration of Montenegro (Montenegro)

Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting, Zagreb (Croatia)

Members:

- Prof. Aleksandar Korablev PhD, Faculty of economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (N. Macedonia)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Aneta Mijoska PhD, Faculty of Dentistry, University “St. Cyril and Methodius”, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolverhampton, (United Kingdom)
- Prof. Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Aziz Pollozhani PhD, Rector, University Mother Teresa, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Artan Nimani PhD, Rector, University of Gjakova “Fehmi Agani” (Kosovo)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Boshkovic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Baki Koleci PhD, University Hadzi Zeka, Peja (Kosovo)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of Law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (N.Macedonia)
- Prof. Cezar Birzea, PhD, National School for Political and Administrative Studies, Bucharest (Romania)
- Prof. Cvetko Andreevski, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Drago Cvijanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus, College of professional studies in Management and Business Communication, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Darijo Jerkovic PhD, Faculty of Business Economy, University “Vitez”, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Daniela Todorova PhD, “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)

- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Fadil Millaku, PhD, Rector, University “Hadzi Zeka”, Peja (Kosovo)
- Prof. Fatos Ukaj, University “Hasan Prishtina”, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Halit Shabani, PhD, University “Hadzi Zeka”, Peja (Kosovo)
- Prof. Halima Sofradzija, PhD, University of Sarajevo, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Haris Halilovic, Faculty of criminology and security, University of Sarajevo, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Hristina Georgieva Yancheva, PhD, Rector, Agricultural University, Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Hristina Milcheva, Medical college, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Izet Zeqiri, PhD, Academic, SEEU, Tetovo (N.Macedonia)
- Prof. Ivan Marchevski, PhD, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Ibrahim Obhodjas PhD, Faculty of Business Economy, University “Vitez”, (Bosnia & Herzegovina)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Ivo Zupanovic, PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Ivan Blazhevski, PhD, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Ivan Petkov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Isa Spahiu PhD, AAB University, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, Podgorica (Montenegro)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Jamila Jaganjac PhD, Faculty of Business Economy, University “Vitez”, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO , Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Katerina Belichovska, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Krasimir Petkov, PhD, National Sports Academy “Vassil Levski”, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Prof. Kiril Lisichkov, Faculty of Technology and Metallurgy, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Krasimira Staneva PhD, University of Forestry, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Lasto Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Larisa Velic, PhD, Faculty of Law, University of Zenica, Zenica (Bosnia and Herzegovina)

- Prof. Łukasz Tomczyk PhD, Pedagogical University of Cracow (Poland)
- Prof. Lujza Grueva, PhD, Faculty of Medical Sciences, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Lazar Stosic, PhD, Association for development of science, engineering and education, Vranje (Serbia)
- Prof. Lulzim Zeneli PhD, University of Gjakova “Fehmi Agani” (Kosovo)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (N.Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Marusya Lyubcheva PhD, University “Prof. Asen Zlatarov”, Member of the European Parliament, Burgas (Bulgaria)
- Prof. Marija Magdinceva – Shopova PhD, Faculty of tourism and business logistics, University “Goce Delchev”, Shtip (N. Macedonia)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Mihail Garevski, PhD, Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Mitko Kotovchevski, PhD, Faculty of Philosophy, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovikj, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Margarita Bogdanova PhD, D.A.Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Mahmut Chelik PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (N.Macedonia)
- Prof. Marija Mandaric PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Marijan Tanushevski PhD, Macedonian Scientific Society, Bitola (N. Macedonia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High Technological and Artistic Vocational School, Leskovac (Serbia)
- Prof. Nadka Kostadinova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Nenad Taneski PhD, Military Academy “Mihailo Apostolski”, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Nevenka Tatkovic PhD, Juraj Dobrila University of Pula, Pula (Croatia)
- Prof. Nedžad Korajlic PhD, Dean, Faculty of criminal justice and security, University of Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Nonka Mateva PhD, Medical University, Plovdiv (Bulgaria)

- Prof. Nikolay Georgiev PhD, “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)
- Prof. Nano Ruzhin PhD, Faculty of Law, AUE-FON University, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Paul Sergius Koku, PhD, Florida State University, Florida (USA)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, Vranje (Serbia)
- Prof. Petar Kolev PhD, “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics, University of Novi Sad, Subotica (Serbia)
- Prof. Rade Ratkovic PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Rositsa Chobanova PhD, University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rossana Piccolo PhD, Università degli studi della Campania - Luigi Vanvitelli (Italy)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rumen Stefanov PhD, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Rumen Tomov PhD, Rector, University of Forestry, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Sasho Korunoski PhD, UKLO, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Snezhana Lazarevic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Stojan Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, High Medicine School, Bitola, (N. Macedonia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Sandra Zivanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Shyqeri Kabashi, College “Biznesi”, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Temelko Risteski PhD, Faculty of Law, AUE-FON University, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Todor Krystevich, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Todorka Atanasova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Violeta Dimova PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (N. Macedonia)
- Prof. Vojislav Babic PhD, Institute of Sociology, University of Belgrade (Serbia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Valentina Staneva PhD, “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Vjollca Dibra PhD, University of Gjakova “Fehmi Agani” (Kosovo)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Zlatko Pejkovski, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevic PhD, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)

REVIEW PROCEDURE AND REVIEW BOARD

Each paper is reviewed by the editor and, if it is judged suitable for this publication, it is then sent to two referees for double blind peer review.

The editorial review board is consisted of 63 members, full professors in the fields 1) Natural and mathematical sciences, 2) Technical and technological sciences, 3) Medical sciences and Health, 4) Biotechnical sciences, 5) Social sciences, and 6) Humanities from all the Balkan countries and the region.

CONTENTS

APPLYING INTERACTIVE TEACHING STRATEGIES IN ORDER TO ACQUIRE SUSTAINABLE KNOWLEDGE	307
Marija Jovanović	307
HOW DO WE WELCOME YOUNG TEACHERS – REGULATIONS AND CURRENT MANAGING PRACTICES IN THE EDUCATIONAL INSTITUTIONS	313
Darinka Kostadinova	313
WORKSHOPS AS INNOVATIVE TECHNIQUE IN LOCAL RESIDENTS CULTURAL EDUCATION	319
Marija Dragicevic Curkovic	319
SCIENCE EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN...	325
Svetlana Angelova	325
INCLUSIVE EDUCATION IN BULGARIA AND GREECE - SIMILARITIES AND DIFFERENCES	331
Zoi Dimitrios Pittou	331
ORGANIZATION OF THE WORK IN SCHOOLS	337
Besa Dogani	337
USE OF ALTERNATIVE PEDAGOGICAL FORMS FOR THE ORGANIZATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES IN THE IMPLEMENTATION OF A COMPETENCE APPROACH.	343
Krasimira Dimitrova	343
PEDAGOGICAL DESIGN OF ONLINE TRAINING IN INFORMATION TECHNOLOGIES	351
Evgenia Goranova	351
LANGUAGE EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: MOTHER TONGUE AND FOREIGN LANGUAGE IN CROATIAN PRIMARY EDUCATION	357
Lidija Cvikić	357
Gordana Dobravac	357
LANGUAGE GAMES AS A CONTEMPORARY METHOD OF TEACHING GRAMMAR CONTENT IN THE CLASS CONTEXT	363
Josipa Ključević	363
Irena Krumes	363
TEACHER ROLES IN FOREIGN LANGUAGE INSTRUCTION	371
Nina Daskalovska	371
Adrijana Hadzi-Nikolova	371
IDENTIFYING STUDENTS' NEEDS TO ENHANCE THE QUALITY OF ENGLISH FOREIGN LANGUAGE LEARNING	377
Laura Naka	377
INTERCULTURAL COMPETENCE - A NEEDED COMPONENT IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES	383
Natka Jankova Alagjovska	383
IMPROVING COMMUNICATION IN A MULTIETHNIC CLASSROOM THROUGH OUT-OF-SCHOOL ACTIVITIES WITH ETHNICALLY MIXED GROUPS OF ENGLISH LANGUAGE STUDENTS	391
Marija Dulevska	391
CHALLENGES OF LANGUAGE LEARNING DURING PANDEMIC-COVID-19	397
Shqipe Husaj	397
INFLUENCE OF CONTEMPORARY STRATEGIES IN IMPROVING READING SKILLS OF PUPILS OF CLASS I-III	401
Edita Haxhijaha	401
ON VERB ASPECT AND TEACHING BULGARIAN AS A FOREIGN LANGUAGE	409
Dobrinka Paskaleva	409

THE ROLE OF METACOGNITION IN DEVELOPING READING SKILL	415
Adrijana Hadzi-Nikolova	415
Nina Daskalovska	415
CYRIL AND METHODIUS AND THE "GOLDEN AGE" OF EMPEROR SIMEON THE GREAT (METHODICAL DEVELOPMENT OF A LITERATURE LESSON)	421
(Lina) Galina Lecheva	421
THE POWER OF THE PROFESSIONAL COMMUNICATION BETWEEN MENTOR TEACHERS AND BEGINNING TEACHERS FOR EFFECTIVE INTEGRATION TO THE TEACHING PROFESSION (FROM THE POINT OF VIEW OF BEGINNING TEACHERS)	427
Darinka Kostadinova	427
Larissa Gruncheva	427
APPLICATION OF COLLAGE: COMPETENCES OF FUTURE TEACHERS.....	433
Gergana Mihaylova	433
MODERN EDUCATION - CONDITIONS, CHALLENGES AND PERSPECTIVES	441
Vasko Lazarevski	441
Violeta Janoska.....	441
EXAMPLE OF SCHOOLS THEMATIC CORE IN AGGRESSION PROTECTION	445
Vesela Ivanova Bozhkova	445
GENERALIZED EXPECTATIONS AS A REGULATOR IN STYLES OF EXPRESSION OF ANGER AND ITS RELATIONSHIP WITH SHAME AND GUILT	451
Plamen Tzokov	451
PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF THE PEDAGOGICAL RISKS OF THE INCLUSION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE PRIMARY SCHOOL (DISCUSSION OF EMPIRICAL RESEARCH RESULTS)	457
Zoi Dimitrios Pittou.....	457
PROGRAMS FOR PREVENTION OF AGGRESSION BY ACTIVATING THE PERSONAL RESOURCES OF THE PERSON	463
Vesela Ivanova Bozhkova	463
REVIEW ANALYSIS OF THE PROBLEM FOR THE INCLUSION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN PRIMARY SCHOOL (DISCUSSION OF PEDAGOGICAL RISKS AND CHALLENGES).....	467
Zoi Dimitrios Pittou.....	467

TEACHER ROLES IN FOREIGN LANGUAGE INSTRUCTION

Nina Daskalovska

Goce Delcev University, Republic of North Macedonia, nina.daskalovska@ugd.edu.mk

Adrijana Hadzi-Nikolova

Goce Delcev University, Republic of North Macedonia, adrijana.hadzi-nikolova@ugd.edu.mk

Abstract: The main participants in the learning process are the teacher and the students. They are equal partners in this process, because the success and effectiveness of the teaching and learning in the classroom do not depend only on the teacher. Even though it is the teacher who plans and organizes the lessons as well as motivates and encourages students to learn, in order to acquire the necessary knowledge and develop the competences needed to use the language outside the classroom, students cannot be passive recipients of the information transmitted by the teacher. On the contrary, they need to become actively engaged, to take initiative and to become responsible for their own learning. In such an atmosphere of active involvement, participation, cooperation and collaboration, the teacher and the students can have many different roles. These roles largely depend on the context of learning, the beliefs and assumptions of both teachers and learners, their expectations and so on. This paper focuses on the roles of teachers in foreign language instruction.

Keywords: teachers, learners, beliefs, roles

УЛОГИТЕ НА НАСТАВНИЦИТЕ ВО НАСТАВАТА ПО СТРАНСКИ ЈАЗИЦИ

Нина Даскаловска

Универзитет „Гоце Делчев“, Република Северна Македонија, nina.daskalovska@ugd.edu.mk

Адријана Хаџи-Николова

Универзитет „Гоце Делчев“, Република Северна Македонија,
adrijana.hadzi-nikolova@ugd.edu.mk

Резиме: Главните учесници во процесот на учење и поучување се наставникот и учениците. Тие се еднакви партнери во овој процес бидејќи успехот и ефективноста на учењето и поучувањето не зависат само од наставникот. Иако наставникот е тој кој ги планира и организира часовите и ги мотивира и поттикнува учениците да учат за да го усвојат потребното знаење и да ги развијат потребните компетенции за да можат да го користат јазикот надвор од училиштата, учениците не може да бидат пасивни приматели на информациите пренесени од наставникот. Напротив, тие треба да се вклучени активно, да преземаат иницијатива и да бидат одговорни за своето учење. Во таква атмосфера на активна вклученост, учество и соработка, наставникот и учениците може да имаат многу различни улоги. Овие улоги зависат од контекстот на учење, верувањата на наставниците и учениците, нивните очекувања, итн. Овој труд се фокусира на улогите на наставникот во наставата по странски јазици.

Клучни зборови: наставници, ученици, верувања, улоги

1. ВОВЕД

Наставата по странски јазици во својата историја имала многу различни форми во зависност од верувањата, теориите за јазикот и теориите за усвојувањето на јазикот кои биле доминантни во одреден период. Ричардс и Локхарт (Richards and Lockhart, 1996: 29) забележуваат дека вообичаено наставата се опишува според тоа што наставникот го прави, односно според дејствијата кои наставниците ги преземаат и нивното однесување во училиштите, како и нивниот ефект врз учениците. Тие велат дека без разлика на околностите и контекстот на учење, наставниците по странски јазици обично ги извршуваат следниве задачи:

- Селектирање на активности за учење
- Подготвувања на учениците за усвојување на нов материјал
- Презентирање на активностите за учење
- Поставување прашања
- Спроведување на вежби и активности
- Проверување колку учениците го разбрале новиот материјал
- Обезбедување на услови за вежбање на новиот материјал
- Следење на учењето на учениците

- Давање повратна информација на учениците
- Повторување и повторно поучување кога има потреба

Покрај овие основни задачи, наставниците извршуваат и голем број други задачи. Видот и начинот на реализирање на тие задачи зависи од многу фактори, како на пример возраста на учениците, нивото на нивната јазична компетенција, целите на програмата, контекстот на учење и поучување и слично.

2. ВЕРУВАЊА НА НАСТАВНИЦИТЕ

Постојат многу метафори за наставниците и за тоа што тие го прават во училищата. Помеѓу другото, тие често се опишани како *глумци* бидејќи се постојано на сцена, како *диригенти* бидејќи ја насочуваат конверзацијата и го одредуваат тонот и ритамот на работа, како *градинари* бидејќи ги садат семињата и потоа гледаат како растат и се развиваат (Harmer, 2001: 56). Овие и други имици ги отсликуваат ставовите и верувањата на наставниците за наставата и нивните улоги во училищата. Ричардс и Локхарт (Richards and Lockhart, 1996: 30-31) наведуваат дека ставовите и верувањата на наставниците потекнуваат од неколку извори:

- Нивното искуство како изучувачи на странски јазик. Сите наставници некогаш биле ученици, па нивните верувања за учењето и поучувањето се често рефлексија на тоа како тие самите биле поучувани.
- Нивното искуство за успешни практики. За многу наставници искуството е примарниот извор на верувања за поучувањето. Во текот на својата работа, наставниците откриваат кои стратегии за поучување се ефикасни, а кои не се толку ефикасни.
- Воспоставени практики. Некои наставни практики и стилови на поучување може да се воспоставени во училиштето, институцијата или државата, па наставниците се насочуваат да ги следат тие практики.
- Лични фактори. Некои наставници преферираат да користат одредени стилови на поучување, организација на наставниот процес и видови на активности кои одговараат на нивната личност.
- Принципи кои се засноваат на образовни теории или истражувања. Наставниците може да се потпираат на нивното разбирање на принципите на учење и поучување од областа на психологијата, усвојувањето на странски јазици или педагогијата и се обидуваат тоа да го применат во училищата.
- Принципи кои потекнуваат од одреден приод или метод. Наставниците може да веруваат во ефикасноста на одреден приод или метод и се трудат постојано да го имплементираат во училищата.

Едно истражување со наставници од Јужна Кореја (Moodie, 2016) покажало дека негативното искуство на наставниците кои го имале како ученици влијаело на нивните верувања за тоа како треба да се поучува, односно тоа искуство претставувало модел што не треба да прават како наставници по странски јазици. Други истражувања (Cancino et al., 2020; Pennie, 2019) исто така го потврдуваат ефектот од претходното искуство на наставниците како изучувачи на странски јазици врз нивните практики како наставници.

Ако ги погледнеме приодите и методите кои се користеле во наставата по странски јазици, ќе видиме дека улогите на наставниците во секои од нив се различни и се движат од приоди фокусирани на наставникот, во кои тој е авторитетот во училищата и им кажува на учениците што да прават и што треба да научат, до приоди фокусирани на учениците, каде што наставникот има улога на организатор на активностите во училищата, потпомагач на процесот на учење и извор на информации за учениците. Бриндли (Brindley, 1984: 97) истакнува дека наставниците кои преферираат приоди фокусирани на учениците, споделуваат некои заеднички претпоставки и ставови за учењето и поучувањето, како што се следниве:

- Учењето се состои од усвојување на одредени принципи преку сопствено искуство.
- Наставникот е извор на информации кој обезбедува јазичен инпут за учениците.
- Податоци за јазикот може да се најдат насекаде – во заедницата, во медиумите и во учебниците.
- Задача на наставникот е да му помогне на ученикот да стане независен преку обезбедување на јазичен инпут преку активности како што се активно слушање, играње по улоги и интеракција со изворни говорители на јазикот.
- За учениците, учењето на јазикот се состои од формулирање на хипотези за јазичниот инпут на кој се изложени, и постојано модифицирање на тие хипотези во насока на целниот модел.

Меѓутоа, честопати верувањата и претпоставките на наставниците не одговараат на верувањата и претпоставките на учениците. Бриндли (Brindley, 1984: 96) ги наведува следниве коментари кои биле дадени од ученици кои посетувале курсеви за странски јазик во кој акцентот бил на развивање на комуникативните вештини и каде наставниците им давале поголема слобода на учениците, помалку насоки и директна повратна информација и ги поттикнувале учениците активно да учествуваат на часот:

- *Јас сакам јасна програма за да знам што треба да учам. Тие се наставници. Треба да си ја знаат својата работа.*
- *Во овие курсеви нема систем. Сè е неповрзано.*
- *Без учење на граматиката не може да се научи јазикот.*
- *Не сакам да плескам со раце и да пејам. Сакам да учам англиски јазик.*
- *Сакам после часот да имам материјал што ќе го понесам дома и ќе учам од него. Ние многу зборуваме на час, но ништо не пишуваме.*
- *За да го научиш англискиот јазик треба да имаш наставник – не можеш да го научиш јазикот сам бидејќи нема кој да те коригира.*

Овие коментари на учениците укажуваат на нивните ставови во врска со учењето на странски јазик. Имено, тие сметаат дека учењето на јазик значи усвојување на знаење и улогата на наставникот е да им го пренесе тоа знаење на учениците преку активности како што се објаснувања, примери и пишување, а на учениците уште на почетокот треба да им се даде програмата за да знаат што треба да научат. Според нив, учењето на јазикот се состои од учење на правилата за јазикот и вокабуларот преку активности како што се меморирање, читање и пишување (Brindley, 1984: 97). Ваквите ставови на учениците укажуваат на фактот дека учениците научени на традиционален начин на работа во училищата не можат лесно да се прилагодат на посовремени методи на учење каде што тие имаат централна и многу поактивна улога во процесот на учење. Затоа е потребно на почетокот на курсот наставникот да им го објасни начинот на работа во комуникативната училишница, да им укаже на придобивките од таквиот начин на учење на јазикот и постепено да ги воведува во примена на таквите методи. Блесингер (Blessinger, 2017: 260) истакнува дека учениците имаат своја претстава за тоа како функционира светот, и таа претстава им влијае на начинот на учење. Затоа, авторот наведува дека една од целите на образованието е да ги запознае учениците со моделите, теориите и принципите кои произлегуваат од истражувањата за да им помогнат на учениците да развијат повисоки нивоа на критичко и креативно размислување, да преземаат контрола на своето учење, да дефинираат лични цели на учење и да го оценуваат својот прогрес. На тој начин тие стануваат независни ученици кои немаат потреба постојано да се потпираат на наставникот и кои постепено стануваат сè поодговорни за своето учење. Во современото општество не е доволно само учениците да го усвојат потребното знаење во дадена област и да се стекнат со диплома. За да бидат успешни во својата работа, во текот на образованието учениците треба да развиваат и други вештини како што се кротивност, иновативност, критичко размислување, решавање проблеми, комуникација и соработка (Keiler, 2018).

3. УЛОГИ НА НАСТАВНИЦИТЕ

Каква улога ќе има наставникот во даден момент зависи од видот и целта на часот, видот на активноста, фазата на активноста и слично. Хармер (Harmer, 2001: 58-62) дефинира неколку улоги кои наставниците може да ги имаат:

- ❖ **Контролор.** Кога наставниците имаат улога на контролори, тие се одговорни за сè што се случува во училишната, што создава атмосфера која е многу поинаква од онаа кога учениците работат сами во група. Во таква училишница фокусот е на наставникот, учениците немаат многу можности за зборување бидејќи целиот клас е една група, и преголемиот акцент на учење преку пренесување на информации од страна на наставникот резултира во помала разновидност на активности на часот. Оваа улога може да биде корисна кога наставникот дава објаснувања и инструкции, кога се води дискусија со целиот клас или се одговара на некои прашања, или кога наставникот сака да воспостави дисциплина. За многу наставници оваа е најчестата улога бидејќи се навиканти на тој начин на работа и така им е полесно. Меѓутоа, само еден начин на однесување не им овозможува и на наставниците и на учениците да искусат други начини на учење и поучување кои би имале позитивен ефект и би ги зголемил мотивацијата и интересот на учениците.
- ❖ **Организатор.** Ова е една од најважните улоги на наставникот која опфаќа давање информации и инструкции за активноста, организирање на учениците во парови или групи и заокружување на активноста по нејзиното завршување. Во склоп на оваа улога, наставникот има неколку задачи:
 - а) Активира – пред да почне активноста, наставникот треба да ги активира учениците и да ги подготви за активноста.
 - б) Дава инструкции (демонстрира) – следната задача на наставникот е да им ги даде потребните инструкции и објаснувања на учениците за тоа што треба да прават и по кој редослед. При тоа, наставникот треба да користи разбирлив јазик за да може сите ученици да разберат, а за да провери дали разбрале, наставникот може да ги праша да повторат на целиот или на нивниот

мајчин јазик. Исто така е пожелно активностa да се демонстрира за сите да можат да видат што треба да прават.

- в) Иницира – по дадените инструкции, учениците ја започнуваат активностa. Наставникот треба да им каже колку време имаат за завршување на активностa.
- г) Организира фидбек – кога учениците ќе ја завршат активностa, потребно е да се организира некаква форма на фидбек. Наставникот може да ги праша учениците дали им се допаднала активностa или да иницира дискусија за активностa. На тој начин наставникот може да ја оцени ефективностa на активностa и да утврди што научиле учениците.
- ❖ *Оценувач.* Сите ученици очекуваат од нивниот наставник да ја оцени нивната работа и да им укаже дали добро работат. Затоа, една од задачите на наставникот е да им даде фидбек на учениците, да ги коригира и да ги оцени. Многу е важно учениците да знаат за што добиваат оценка и кои се критериумите за оценување. Друга важна работа е начинот на давање фидбек, бидејќи лошата оценка може да биде многу поприфатлива ако е дадена внимателно и со искажување поддршка.
- ❖ *Суфлер.* Во некои ситуации кога на учениците им недостасуваат зборови или не знаат како да продолжат со активностa, наставникот треба да помогне и да ги поттикне учениците да размислуваат креативно, а не да се потпираат на наставникот цело време. Помошта од наставникот треба да биде до одредена мерка, без да се одзема иницијативностa на студентите.
- ❖ *Учесник.* Традиционално, наставниците не учествуваат во активностите на часот. Тие обично ги набљудуваат учениците и интервенираат кога им треба помош и на крајот даваат фидбек. Но, понекогаш е корисно наставникот да се вклучи во активностa како учесник, што може да биде забавно и за наставникот и за учениците. Меѓутоа, наставникот треба да внимава да не доминира во активностa.
- ❖ *Извор на информации.* Кога учениците се ангажирани во пишување или подготовка на презентација, најсоодветната улога за наставникот е извор на информации. Но, тоа не значи дека наставникот треба да им ги даде на учениците сите одговори. Тој треба да ги насочи учениците каде може да побараат информации за да ги поттикне да станат независни во процесот на учење. Значи, наставникот треба да биде на располагање и да им помогне на учениците, но само до одредена мера за да не зависат постојано од наставникот.
- ❖ *Тутор.* Улогата на тутор е комбинација на улогите на суфлер и извор на информации. Наставниците имаат улога на тутор кога учениците работат на некој проект индивидуално или во мали групи, така што тие може да разговараат со учениците и да им дадат помош кога треба. Оваа улога не е соодветна во случаи кои учениците работат во големи групи, бидејќи истата подразбира поинтимен и личен контакт. Меѓутоа, и во овој случај, наставниците треба да одржуваат рамнотежа и да не помагаат ниту премногу ниту премалку бидејќи во првиот случај ќе влијаат негативно на развојот на независноста на ученикот, а во вториот случај нема биде корисно за учениците.
- ❖ *Набљудувач.* Улогата на набљудувач е една од најчестите улоги на наставникот. Кога учениците се вклучени во активност, наставникот ја набљудува нивната работа за да може да им даде фидбек. Во таа улога наставникот треба да се труди да не привлекува внимание на себе, за да не им го одвлече вниманието на учениците од активностa. Меѓутоа, целта на набљудувањето не е само да се даде фидбек. Со набљудувањето наставникот ја оценува успешностa на активностa и материјалите, како и нивниот ефект врз учениците. Тие информации може да им помогнат на наставниците да прават одредени измени во иднина.

Во едно истражување со група искусни наставници од различни делови на светот кои користеле различни методи на учење и поучување (Karavas-Dukas, цитирно во Hedge, 2000: 28-29), произлегле следниве категории на улоги на наставниците:

- Извор на експертиза (46.4%): инструктор, презентер, глумец, педагог, информатор, обезбедувач на инпут, обезбедувач на информации, извор на знаење.
- Раководни улоги (35.7%): менаџер, организатор, директор, администратор, службеник за односи со јавноста, аранжер.
- Извор на совети (53.5%): советник, личен тутор, психолог, слушател.
- Потпомагач на учењето (64.2%): потпомагач во учењето, помошник, водич, катализатор при групни дискусии, суфлер, медијатор.
- Споделување (17.8%): преговарач, учесник, ученик, соработник.
- Грижливост (25%): пријател, сестра/мајка, негувател, поддржувач.
- Креатор на атмосфера во училницата (14.2%): забавувач, мотиватор, извор на инспирација.

- Оценувач (10.7%).
- Пример на однесување и работливост (3.5%).

Меѓутоа, некои истражувања покажуваат дека верувањата на наставниците за нивните улоги во наставниот процес не се совпаѓаат со реалните практики во училищата. На пример, истражувањето на Рахман и др. (Rahman et al., 2015) во Пакистан покажало дека најголемиот број наставници имаат авторитативна улога, и дека многу ретко имаат улога на потпомагачи на учењето или учесници во активностите, и покрај тоа што веруваат дека тие се неопходни за успешно усвојување на јазикот. Авторите веруваат дека образовниот контекст, ставовите на учениците и недостатокот на интерес придонесуваат за таквата традиционална улога на наставниците.

4. ЗАКЛУЧОК

Сите претходно наведени улоги покажуваат дека работата на наставникот е комплексна и вклучува играње на многу различни улоги во училищата. Иако улогите кои наставниците ги имаат во училищата „до одреден степен се зависни од општествените и културолошките фактори“ (Hedge, 2000: 29), и се разликуваат од еден до друг контекст и од еден до друг наставник, некои категории на улоги како што се извор на експертиза, раководни улоги, извор на совети и потпомагач на учењето се присутни во најголемиот дел училиници низ светот. За да бидат успешни, наставниците не треба да мислат само на своите очекувања, туку и на очекувањата на нивните ученици. Хармер (Harmer, 1998: 1-2) наведува некои од тие очекувања на учениците:

- *Наставникот треба да го направи часот интересен за да не заспиеш.*
- *Наставникот мора да си ја сака работата. Ако навистина ужива во работата, часовите се поинтересни.*
- *Сакам наставник кој има своја личност и не ја крие од своите ученици, така што тој не е само наставник, туку и човек – и тоа се гледа во начинот на реализирање на часот.*
- *Сакам наставник кој поседува многу знаење, и не само од својот предмет.*
- *Добриот наставник е забавувач и тоа го мислам во позитивна смисла, не во негативна.*
- *Важно е да можеш да разговараш со наставникот кога имаш проблеми и кога нешто не ти оди добро.*
- *Добар наставник е оној кој има добар однос со своите ученици.*
- *Добар наставник треба да знае како да ги активира тивките ученици и да ги контролира позборливите.*
- *Наставникот треба да знае да ги коригира учениците без да ги навреди.*
- *Добар наставник е оној кој помага наместо да вика.*
- *Добар наставник е оној кој ни ги знае имињата.*

Најдобриот заклучок за тоа кој е добар наставник може да се види од заклучоците од анкетата која била спроведена со група на добри наставници, според мислењето на нивните ученици: „Најочигледната заедничка карактеристика на анкетираниите наставници е што како одговор на нашето прашање за начинот на поучувањето кое го применуваат, скоро секогаш зборуваа за тоа што прават нивните ученици“ (цитирано во Harmer, 1998: 3). Ова покажува дека најдобрите наставници се тие кои се грижат за своите ученици, кои размислуваат за сите можни опции за подобро учење и го прилагодуваат својот начин на поучување спрема потребите на учениците.

ЛИТЕРАТУРА

- Blessinger, P. (2017). Reaching hard to reach students through student learning communities. *The Journal of Educational Innovation, Partnership and Change*, 3(1), p.259.
- Brindley, G. R. (1984). *Needs Analysis and Objective Setting in the Adult Migrant Education Program*. Australia: AMES.
- Cancino, M., Durán, M. & Solorza, C. (2020). What Learning Can Do to Teaching: Assessing the Impact of Apprenticeship of Observation on Pre-service Teachers' Beliefs. *English Teaching & Learning* (2020). <https://doi.org/10.1007/s42321-019-00044-z>
- Harmer, J. (1998). *How to Teach English: An introduction to the practice of English language teaching*. Harlow, Essex: Longman.
- Harmer, J. (2001). *The Practice of English Language Teaching*. (3rd ed.) Harlow: Longman.
- Hedge, T. (2000). *Teaching and Learning in the Language Classroom*. Oxford: Oxford University Press.
- Keiler, L. S. (2018). Teachers' Roles and Identities in Student-centered Classrooms. *International Journal of STEM Education*, 5(1): 34.

- Moodie, I. (2016). The anti-apprenticeship of observation: how negative prior language learning experience influences English language teachers' beliefs and practices. *System*, 60, 29–41.
- Pennie, L. G. (2019). Mitigating the apprenticeship of observation, *Teaching Education*, DOI: 10.1080/10476210.2019.1631785
- Rahman, G., Ali, S. S., & Iqbal, M. (2015). The Gap between English Language Teachers' Beliefs and Practices. *The Dialogue*, 10(3): 296-311.
- Richards, J. C., & Lockhart, C. (1996). *Reflective Teaching in Second Language Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.